

Tefsir Araştırmaları Dergisi
The Journal of TafsİR Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2021 (Nisan/April)

Fatih Özaktan. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2017, 384 s.**

Değerlendiren/Reviewed by

Ahmet Şehit TUNA

Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı
Research Assistant, Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences,
Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir
Ankara, Turkey
astuna@ybu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-7365-4596>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap Değerlendirmesi/ Book Review

Geliş Tarihi/Date Received: 29/11/2020

Kabul Tarihi/Date Accepted: 22/02/2021

Yayın Tarihi/Date Published: 30/04/2021

Atıf / Citation: Tuna, Ahmet Şehit. “Fatih Özaktan. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2017, 384 s.”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1 (Nisan/April 2021), 508-516.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Copyright © Published by The Journal of TafsİR Studies

Sakarya/Turkey

Bütün hakları saklıdır/All rights reserved.

* Değerlendirmeyi yazım aşamasında büyük yardımcı dokunan Prof. Dr. Salime Leyla Gürkan'a, tashih ve tavsiyeleriyle katkıda bulunan Dr. Öğretim Üyesi Ayşe Uzun'a ve Arş. Gör. Musa Eşit'e teşekkür ederim.

Öz

Siyer ilmi, sadece tarihî bilgiler içermesi sebebiyle değil, tefsir ve hadis gibi ilimlerin bazı konularının anlaşılmasına yardımcı olması bakımından da önemli bir ilimdir. Tefsir açısından siyer, kimi zaman anlaşılması güç ayetlerin açıklanmasına katkıda bulunmakta, kimi zaman da ayetlerin nüzûl sebebi yani arka planı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu anlamda Kur'an ve siyer birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. Siyerin Kur'an'ı anlamadaki önemini "Siyer, Kur'an'ı beyân eder, Kur'an ise siyeri cem eder... siyerin özü ve hülâsası Kur'an, Kur'an'ın tafsilî ise siyerdir." sözleriyle ifade eden Fatih Özaktan, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü* başlıklı kitabında Taberî ve İbn Kesîr tefsirleri örneğinde siyerin rolünü konu etmektedir. **Anahtar Kelimeler:** Tefsir, İbn Kesîr, Taberî, Siyer, Kur'an-Siyer İlişkisi.

Abstract

Science of *sīrah* (biography) is an important science not only because it contains historical information, but also because it helps to understand some subjects of sciences such as *tafsīr* and *ḥadīth*. In terms of *tafsīr*, the *sīrah* sometimes contributes to the explanation of the verses that are difficult to understand and sometimes gives information about the reason for the revelation of the verses, that is, their background. In this sense, the Qur'an and *sīrah* are in close relationship with each other. Expressing the importance of *sīrah* in understanding the Quran with the words "*Sīrah* elucidate the Qur'an, the Quran collect *sīrah*... the essence and the abstract of the *sīrah* is the Qur'an and the detail of the Qur'an is *sīrah*" Özaktan, in his book titled *Kur'an'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü*, discusses the role of *sīrah* in the example of Ṭabarī and Ibn Kathīr's exegeses.

Keywords: Tafsīr/Commentary, Ṭabarī, Ibn Kathīr, Sīrah, Relationship between Sīrah and Qur'an.

Siyer ilmi, sadece tarihî bilgiler içermesi sebebiyle değil, tefsir ve hadis gibi ilimlerin bazı konularının anlaşılmasına yardımcı olması bakımından da önemli bir ilimdir. Tefsir açısından siyer, kimi zaman anlaşılması güç ayetlerin açıklanmasına katkıda bulunmakta, kimi zaman da ayetlerin nüzûl sebebi yani arka planı hakkında bilgi vermektedir. Bu anlamda Kur'an ve siyer birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. Siyerin Kur'an'ı anlamadaki önemini "Siyer, Kur'an'ı beyân eder, Kur'an ise siyeri cem eder... siyerin özü ve hülâsası Kur'an, Kur'an'ın tafsilî ise siyerdir." sözleriyle ifade eden Fatih Özaktan, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü* başlıklı kitabında Taberî (ö. 310/923) ve İbn Kesîr (ö. 774/1373) tefsirleri örneğinde siyerin rolünü konu etmektedir. Daha önce bu tarz bir çalışma yapılmadığını, çalışmasının bu alanda bir ilk sayılabileceğini söyleyen yazar, kitabını yazma amacının son dönemlerde ortaya çıkan "Kur'an'dan hareketle peygambersiz Kur'an Müslümanlığı" ve "Kur'an'dan hareketle Kur'an'ı anlama çabaları"nın tutarsızlığını ortaya koymak ve nüzûl ortamına mutabık bir şekilde ayetleri tefsir etmeye katkıda bulunmak olduğunu belirtmektedir.

Kitap, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazar, önce siyer ve *meğâzî* kavramlarını incelemekte, daha sonra siyerin doğuş ve gelişim dönemleri üzerinde durmaktadır. Ayrıca bu bölümde siyer ilmi ile hadis ve İslam tarihi ilimleri arasındaki ilişkiyi de incelemektedir. Siyerin bu iki ilmin bir bölümünü oluşturduğunu belirten yazar, olayları ele alış biçimi ve olayları anlatmadaki gaye hususunda hadis ve siyer ilminin farklarını belirtmektedir.

¹ "Savaş yerleri" veya "savaş menkıbeleri" anlamına gelen kelime, hicrî III. asır sonrası Hz. Muhammed'in savaşlarını konu edinen kitaplara verilen isimdir (bk. s. 36).

İkinci bölümde tefsir ilminde kendilerinden en çok rivayet edilen dört sahabînin *tarîk*lerini² inceleyen yazar, öncelikle *Kütüb-i Sitte* müellifleri olmak üzere, bu tarîklerden hangi hadis imamlarının rivayette bulunduğunu ve *cerb* ve *ta'dil* imamlarının tarîklerde bulunan bazı râviler hakkındaki değerlendirmelerini zikretmektedir. Ayrıca yazar, ele aldığı her tarîkte, Muhammed b. Cerîr et-Taberî ve Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr'in tefsirlerinde o tarîkten gelen bir rivayetin yer alıp almadığını belirtmekte, yer alması durumunda da bunların adedini belirterek faydalı bir tespitte bulunmaktadır. Daha sonra rivayetlerin sıhhatiyle ilgili önce İmam Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855), megâzînin aslı olmadığına dair sözünü açıklamakta ve bu sözü eleştiriye tabi tutmaktadır. Bu açıklamasından sonra önde gelen siyer râvileri³ hakkındaki değerlendirmeleri ortaya koyarak, tüm siyer râvilerinin güvenilir olmadığı şeklindeki genellemeci yaklaşımın doğru olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Yazar bu bölümü nihayete erdirirken, bazı müfessirlerin isnadlarda kısaltma yapmalarının, ana kaynaklarda bu rivayetlerin isnadlarının bulunmasından dolayı, bilginin güvenilirliğine zarar vermeyeceğini de belirtmektedir.

İsnad açısından rivayetlerin tetkikinden sonra yazar, metin açısından rivayetlerin sıhhati ile ilgili bir başlık açarak, bu başlık altında, ilk siyer râvilerinin elde ettikleri bütün bilgileri aktarmayı kendilerine görev addetmelerinin yanında, rivayet hakkında kanaatlerini belirtmekten de geri durmadıklarını ifade etmektedir. İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) ve İbn İshak'ın (ö. 151/768) zaman zaman "*temrîz sîgası*"⁴ kullandığını belirten yazar, İbn İshak'ın, Hz. Muhammed'in on iki yaşında Bahira'yla karşılaşma hadisesiyle alâkalı rivayet içinde üç kere "*fi mâ yeẓ'umûne*"⁵/iddia ettiklerine göre" kalıbını kullanmak suretiyle rivayet hakkındaki tereddüdünü vurguladığını, lakin bazı son dönem siyer müelliflerinin eserlerinde bunu dikkate almadıklarını söylemektedir. Böylece ilk siyer kaynaklarındaki bu hassasiyete karşılık günümüzdeki teliflerin çoğunda mübalağa içeren rivayetlerin kusursuz tarihsel malumat olarak sunulmasını haklı olarak eleştirmektedir (s. 114). Yazar, bir rivayetin metin açısından sıhhatini belirleme hakkında; "Kur'an'ın çizmiş olduğu genel çerçevenin ve aklın büyük bir önem arz ettiği" (s. 119) fikrini benimsemektedir. Garânik olayı örneğinde Taberî'nin belge-bilgi tarihçiliği metodunu⁶ kullanmasını eleştirirken, İbn Kesîr'in yorumcu tarihçilik metodunu takip etmesini daha tercihe şayan görmektedir. Yazarın bu minvaldeki

² "Tarîk kelimesi isnad anlamına gelmektedir. Bir hadis veya sözü ilk söyleyene nispet etmek için senedinde yer alan râvilerini zikretme anlamına gelmektedir." (s. 64, dipnot 6).

³ Burada söz konusu olan râviler, sahabe tarîklerinde zikredilenlerden farklı râviler olup kendilerinden siyer rivayetinde bulunulan bazı meşhur râvilerdir.

⁴ Rivayetlerin başında "*kâle*/denildi", "*yukâlu*/denilir", "*zu'ime*/iddia edildi", "*ze'amû*/iddia ettiler", "*fi mâ yeẓ'umûne*/iddia ettiklerine göre" gibi kalıplar kullanmak suretiyle, rivayetlerdeki bilgilerin halk arasında söylenti kabilinden dolaşan ya da kesinlik ifade etmeyen bilgiler olduğunu belirtmektir (bk. s. 113).

⁵ Yazar, söz konusu kalıbı –sehven- "*fi mâ yuz'amûne*/iddia edildiğine göre" şeklinde verse de doğrusu metinde işaret ettiğimiz gibi olmalıdır. Zira mezkûr ifadenin anlamı "iddia edildiklerine göre" olup mana müstakim olmamaktadır.

⁶ Belge-bilgi tarihçiliği metodu, rivayetleri yorumlamadan nakletme metoduna verilen addır.

tespitleri, alelade bir mukayesenin ötesindedir. Zira o, burada “yorumcu tarihçilik” yahut “belge tarihçiliği” gibi çağdaş tarih teorisine ait literatürün kavramları ışığında bir mukayese yapmaktadır.

İkinci bölümün son kısmında yazar, “*esbâb-ı nüzûl*”ün tanımı, sahabe ve tabîinden gelen *esbâb-ı nüzûl* rivayetlerinin ayrıntılı hükmü, tefsirdeki siyer rivayetlerinin sıhhat açısından değerlendirilmesi gibi konuları ele almaktadır. Bu konularla alâkalı açıklama yaptıktan sonra yazar, sahih olup olmadığına dair bir malumat bulunmayıp hakkında sükût edilen rivayetlerle ilgili şu yorumu yaparak bölümü sonlandırmaktadır: “Siyer rivayetleri, Kur’an’ın ana düstur ve prensiplerine ters düşmüyor ve te’vîle kapalı müfesser ve muhkem ayetlere muhalif değilse, ayrıca mütevâtir ve sahih hadislerle tenakuza düşmüyorsa bu tür rivayetlerden ayetlerle ilgili meselelerin tafsilatını öğrenmekte ve tefsirde istifade etmekte bir mahzur olmasa gerektir. Ayrıca salt re’yden hareket ederek ayeti tefsir ve te’vîl etmektense; söz konusu rivayetlerin verdiği istikameti esas alıp re’ye başvurmak ayetleri anlamada doğru ve disiplinli bir yaklaşıma ulaşmayı sağlayacaktır” (s. 144-145).

“Tefsir ve Siyer İlmî” başlıklı üçüncü bölümde yazar, öncelikle Kur’an’ın “tefsir ve te’vîlinde” re’yden önce başvurulması gereken en önemli kaynağın nüzûl ortamı olduğunu söylemektedir. Yalnız burada dikkat çeken bir husus, yazarın “*tefsir*” ve “*te’vîl*” kavramlarını hangi manada kullandığının pek açık olmayışıdır. Zira bu iki kavramı kimi yerde beraber zikrederken kimi yerde sadece “tefsir” kavramını veya sadece “te’vîl” kavramını kullanmaktadır. Örneğin, “İbn Mes’ud’un (ö. 32/652-53) ayetlerin te’vîli açısından yapmış olduğu sınıflandırma” ibaresinde “te’vîl” kelimesi geçerken, aynı manada olan Abdullah b. Abbas rivayetinde ise “İbn Abbas (ö. 68/687-88), ayetlerin tefsirini şu şekilde dört kısımda tasnif etmiştir.” diyerek, “tefsir” kelimesini kullanmaktadır (s. 152). Yine, “Kur’an’ın her bir ayeti için yapılacak olan te’vîlin...” ibaresini kullandıktan sonra, paragraf sonunda aynı manada “ayetin tefsirinde” diyerek “tefsir” ve “te’vîl”i eş anlamlı kullandığı izlenimini oluşturmaktadır. Ancak “Kur’an’ı tefsir ve te’vîl eden kişi” (s. 150. Ayrıca bk. s. 149, 152) örneğinde görüldüğü gibi birkaç yerde bu iki kavramı bağlaçla zikretmesi bunların hangi manada kullanıldığını belirsizleştirmektedir.

Müteakiben, nüzûl ortamının ve bu ortamı anlatan siyer rivayetlerinin önemini açıklamayı sürdüren yazar; “...Şeriatın ikamesi için zaruri emir ve nehiyeler Kur’an’da aslı itibariyle yer almakla birlikte bunların mütemmimi olan unsurlar Hz. Peygamber (s.a.s) ve onun hayatında aktif bir şekilde rol alan sahâbe yaşamında yer almaktadır.” (s. 156) diyerek bu duruma birkaç kısa örnek vermektedir.

Yazar ayrıca Taberî ve İbn Kesîr’in tefsirlerindeki siyer rivayetlerini ve bu rivayetlerin siyer kaynaklarındaki rivayetlerle karşılaştırmasını yapmaktadır. Taberî ve İbn Kesîr’in çoğu rivayette isnad zincirine yer vermesine karşın siyer müelliflerinin genelde isnadı zikretmediği, bir siyer

rivayetinin, tefsirlerde ilgili olduğu ayetin tefsirinde sunulmasına karşın, siyer kaynaklarında rivayetlerin kronolojik sıraya göre verilmesi gibi meselelere değinmektedir. Bu meseleler hususunda örnekler veren yazar, müfessirin ayeti merkeze aldığı ve siyeri tefsirde bir araç olarak gördüğünü, siyer müellifininse rivayeti merkeze alarak, konu akışı içerisinde ilgili ayeti/ayetleri zikrettiğini belirterek bu konuyu noktalamaktadır.

Üçüncü bölümün son kısmında yazar, “Taberî ve İbn Kesîr Tefsirlerinde Siyerin Rolü” alt başlığı altında ayetlerin farklı yorumlanmasının bazı sebeplerini sayarak, ihtilâfların birçoğunun nüzûl ortamında çözülebileceğini veya en aza indirilebileceğini söylemektedir. Akabinde bu sözünü örneklerle açıklamak maksadıyla; *müteşâbihât*, *mücmel*, *mübbem*, *müşkil*, *abkâm*, *nesh*, *‘umûm-busûs*, *esbâb-ı nüzûl*, *fezâ‘il*, *emsâl*, *i‘câz*, *münâsebât* konularının siyerle ilişkisini ve ayetlerin nüzûl yerini belirlemede siyerin rolünü maddeler halinde incelemektedir. Burada, kitabın asıl konusu olması ve önemine binaen kitabın yarısını oluşturması nedeniyle bu konularla alâkalı bazı değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz.

Yazarın “Müteşâbihât-Siyer İlişkisi” altında zikrettiği ve “*zekât*” maddesinde geçen görüşü⁷ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ’ya (ö. 207/822) nispet ettiği ve Taberî ile İbn Kesîr’e atıfta bulunmadığı görülür (s. 179). Burada Ferrâ’nın bu görüşü kitabında bir başkasına (sahabî veya tabî) nispet edip etmediği ve yazarın örnek olarak seçtiğini belirttiği Taberî ve İbn Kesîr tefsirlerinin bu konuda ne dediği şeklinde iki soru akla gelmektedir. Kaynaklara baktığımız zaman Ferrâ’nın ayetteki açıklamayı kimseye nispet etmeyişinin, bu açıklamanın kendi yorumu olduğu izlenimini uyandırdığını, Taberî’nin söz konusu ayet⁸ hakkında “malların zekâtı” açıklamasını tercih edip, sadaka yorumuna değinmediğini görürüz⁹. İbn Kesîr ise Ali b. Ebî Talha’nın (ö. 143/760) İbn Abbas’tan rivayet ettiği; “Onlar ki; Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik etmezler.” görüşünü benimsemiştir. Ayrıca birçok müfessirin Taberî’nin de tercih ettiği vechi benimsediğini belirten İbn Kesîr, ayetin Mekki olmasına vurgu yaparak, zekâtın aslı olan sadakanın bi’setin başında emredilmiş olduğu söylenebilir demektedir.¹⁰ Verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı üzere, ayet ile ilgili ortada tek bir açıklama/yorum yoktur. Yazarın yorumdan ibaret olması muhtemel olan bir görüşü alıp, “siyer rivayeti” sayılmaya

⁷ Yazarın zikrettiği görüş mezkûr ayetteki “zekât” kelimesiyle kastedilenin sadaka olduğudur.

⁸ Fussilet 41/7. ayetin metni şöyledir: “الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ”.

⁹ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1422/2001), 20/379-380.

¹⁰ Ebu’l-Fidâ’ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘azîm*, thk. Yûsuf Bedîvî & Hasan es-Semâhî Suveydân (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2013), 7/150.

daha uygun olan İbn Abbas rivayetini almayı, Taberî ve İbn Kesîr tefsirlerinde bilgi mevcutken, sadece Ferrâ'dan nakil yapışı gözden kaçmayan bir durumdur.¹¹

“Zekât” maddesinden sonra gelen “‘Abd’ maddesindeki (s. 180-182) ayetin¹² açıklamasında yazarın verdiği rivayet, anlaşılan o ki Hz. Osman’ın hilafeti sırasında cereyan eden bir olayla alâkalı, râvinin sarf ettiği bir cümledir. Râvinin “‘abede” filini “imtina etmek” manasında kullanması sebebiyle, Taberî ve İbn Kesîr gibi bazı müfessirler tarafından ayetteki “‘âbidîn” kelimesinin manasının da “uzak durmak” olduğu kabul edilmiştir. Burada işaret etmek istediğimiz husus, sahabî olmadığı anlaşılan râvinin sözünün “siyer” ya da “nüzü’l ortamı” kapsamına dâhil edilemeyeceği, bu yüzden de buradaki istişhadın siyerle istişhad olarak değil, dil ile istişhad olarak değerlendirilmesi gerektiğidir.

“Mücmel-Siyer İlişkisi” başlıklı bir sonraki konunun ikinci maddesi olan “On Dokuz Rakamı” (s. 193-195) ile ilgili yazarın verdiği ilk ve son rivayetler arasında mana mutabakatı olsa da ilk rivayete göre ayetin Medenî, son rivayete göre ise Mekkî olduğu sonucu çıkmaktadır. Kanaatimizce, yazarın çelişkili görünen bu durumu ortadan kaldırmak için açıklama yapması okuyucu için faydalı olurdu.

“Mübhem-Siyer İlişkisi” dâhilinde ondan fazla örnek zikrederek konunun anlaşılmasına yardımcı olan yazarın, İbn Abbas’tan gelen rivayetlerin senetlerine bazen değinip bazen değinmemesi dikkati çeken bir durumdur. Örneğin; “Namazlarda Esas Olan Kıraat” başlığı altında senetsiz verdiği İbn Abbas rivayeti (s. 218), Taberî ve İbn Kesîr’de Ebû Bişr (Cafer b. İyâs) , Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713), İbn Abbas tarîkiyle zikredilir. “Tefsirdeki Tarîklerin Sıhhati” (s. 64-103) başlığı altında sözü geçen meşhur tarîklerden olmasa da bu tarîkten olan rivayete yer vermesi sebebiyle, okuyucu tarafından yazarın burada yorum yapması beklentisinin oluşacağı kanaatindeyiz.¹³

“Nesh-Siyer İlişkisi” bağlamında ayetin ayetle neshi konusuna değinen yazar, mensuh olduğu söylenen iki ayet vererek bunların mensuh olmadığını, ayetler arasında tadrîciliğin söz

¹¹ Yazarın -verdiği rivayetler kadar sarıh olmasa da-, ayetin açıklaması niteliğinde benzer rivayetler bulunmasına rağmen başka tefsirlere atıfta bulunup bu iki tefsiri zikretmediği diğer bir örnek için bk. s. 277. Ayrıca yazar, “İcâz-Siyer İlişkisi” konusundaki iki rivayette de Taberî ve İbn Kesîr tefsirleri yerine başka tefsirlere atıfta bulunmaktadır (s. 303-304). Ancak burada bu ayetlerle ilgili adı geçen iki tefsirde rivayet bulunmaması gerekçesiyle yazarın bu tutumu makul karşılanabilir.

¹² Zuhurf 43/81: “De ki: Eğer Rahman’ın bir çocuğu olsaydı, elbette ondan uzak duranların ilki ben olurum.” (İkinci bir manaya göre ise; “De ki: Eğer Rahman’ın bir çocuğu olsaydı, ona kulluk edenlerin ilki ben olurum”).

¹³ Burada rivayetin sahih olmadığını söylemek istemiyoruz. Zira Taberî bu isnadın sahih olduğunu belirtir. Bizim söylemek istediğimiz, yazarın isnadın sıhhatiyle ilgili yorum yaparak kafalarda soru işareti kalmasını engellemesi gerektiğidir. Çünkü bazı rivayetlerde yorum yapıp bazılarında yapmamak soru işaretlerine yol açabilir. Yazarın senedi zikretmediği ve sıhhatiyle ilgili bir yorum yapmadığı bir diğer rivayet için bk. s. 330.

konusu olduğunu savunmaktadır. İlk verdiği örnek olan Bakara suresinin 184. ayeti¹⁴ ile ilgili, bu ayetin Ramazan orucu hakkında olmayıp, “kanaatine” göre orucun mutlak manada farz kılındığını haber verdiğini söylemektedir (s. 259). Burada merak ettiğimiz bir husus, bu görüşün şahsi kanaat olmaktan öteye gidip gitmediği, bir dayanağının olup olmadığıdır. Çünkü şahsi kanaate göre böyle bir yargıya varmak mümkün görünmemektedir. Nitekim Taberî tefsirine baktığımızda, bu görüşü destekleyen ve İbn Abbas'tan gelen bir rivayet olduğunu görmekteyiz¹⁵. Fakat Taberî, diğer rivayetleri göz önünde bulundurarak ayette geçen “sayılı günler”le kastedilenin Ramazan ayının günleri olduğunu ve Ramazan orucu öncesinde Müslümanlara orucun farz kılındığını iddia eden kimsenin, kat'î bir delil getirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca yazarın kitapta bir kısmını zikrettiği Muaz b. Cebel (ö. 17/638) rivayetinin devamında Muaz, Allah'ın Ramazan orucunu farz kıldığını ve Bakara 184'ü indirdiğini söyler¹⁶. İbn Kesîr tefsirindeki, senedinde “meçhul” bir râvi olup İbn Ömer'den (ö. 73/693) gelen hadiste, Hz. Peygamber'in, “Ramazan orucunu, Allah sizden önceki ümmetlere farz kılmıştır.” anlamındaki sözünün de bu konuda zikredilmesi gerekir. Netice itibarıyla, yazarın bu ayeti açıklama sadedinde getirdiği rivayetler, seçici davranıp objektifliği koruyamadığı intibayı vermektedir.

Nesh konusuna devam eden yazar, ayetin sünneti neshini kabul etmekle birlikte, sünnetin ayeti neshini kabul etmemekte, kabul edenlerin serdettiği hiçbir siyer rivayetine de değinmemektedir. Kanaatimizce, bu konuya örnek gösterilen siyer rivayetlerinin bazılarını verip açıklama yapması, hem konuyu daha anlaşılır kılar hem de objektiflik açısından daha uygun olurdu.

“Esbâb-ı Nüzûl-Siyer İlişkisi” şeklindeki konu başlığının pek dikkatli bir başlık olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü diğer başlıklar altında incelenen rivayetlerin azımsanmayacak bir kısmı aslında “*esbâb-ı nüzûl*” kapsamına giren rivayetler olup bunlarla bu başlık altındaki rivayetlerin arasında nasıl bir fark olduğu, ayrı bir isimlendirmeye ne kadar gerek olduğu düşünülmeli gereken bir durumdur.

Yazarın “Esbâb-ı Nüzûl-Siyer İlişkisi” başlığı altında zikrettiği “İslâm'ı Tüm Hükümleriyle Birlikte Kabul Etmek” maddesinde geçen İkrime (ö. 105/723) rivayetini temrîz sığasıyla getirmesine rağmen, yorum yapmaksızın sebep-i nüzûl olarak zikretmesi gariptir (s. 292).¹⁷

¹⁴ “Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim basta, ya da yolculukta olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidyeye verir. Bununla birlikte gönülden kim bir iyilik yaparsa o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”

¹⁵ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, III/157. Taberî'nin ‘an’ane yoluyla (râvinin hadisi *tabdîs*, *sema* ve *ihbâr* yollarından hangisiyle aldığı belirtilmemesi durumu) rivayet edildiği için bu rivayeti tercih etmemiş olması mümkündür.

¹⁶ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, III/157.

¹⁷ Yazarın burada “denildiğine göre” ve “iddia etmiştir” şeklinde iki kere bu sığayı kullanmasına rağmen rivayeti sebep-i nüzûl olarak vermesi, “Bahira” olayı örneğinde eleştirdiği duruma düşüp düşmediği konusunda okuyucuyu düşündürmektedir.

“Emsal-Siyer İlişkisi” konusunun 2. örneği olan “Ölüler Nasıl Diriltilir” maddesinde geçen Hac Suresi 5-6. ayetlerin manasında bir eksiklik olup 5. ayetin yarısından fazlası mealen verilmemiştir (s. 300). Sonrasında verilen rivayetle Hz. Muhammed’in ölümlerini diriltileceği hakikatini kurak vadi örneğiyle delillendirdiğinin söylenmesi de yerinde olmamıştır. Zira bu misal bizzat Kur’an’da verilmiştir ve ayetin meali verilmeyen kısımda geçmektedir. Hz. Peygamber’in burada yaptığı yeni bir misal getirmek değil, Kur’an’da verilen misalin daha iyi anlaşılması için aradaki bağı kurmaktır. Dolayısıyla bu verilerden hareketle başlık ve içerik arasında uyumsuzluk olduğunu söylemek mümkündür.

“Ayetlerin Nüzûl Yerini Belirlemede Siyerin Rolü” başlığı altında yazarın İbn Hişâm’ın (ö. 218/833) olayları kronolojik sıraya göre vermesine dayanarak, cihadla alâkalı olan Hac Suresi 39. ayetinin¹⁸ hicretten kısa bir süre önce Mekke’de indiği görüşünü tercih ettiğini görmekteyiz (s. 331). Lakin Taberî ve İbn Kesîr tefsirlerinde İbn Abbas’tan gelen rivayete yer verildiğini ve bu rivayette ayetin; Hz. Peygamber ve ashabı Mekke’den ayrıldıktan sonra indiğinin belirtildiğini de müşahade etmekteyiz. Yazarın, Taberî ve İbn Kesîr’deki rivayeti almayıp, İbn Hişâm’ın rivayetine itibar etmesinin konunun üst başlığı olan “Taberî ve İbn Kesîr Tefsirlerinde Siyerin Rolü”ne uymadığını düşünmekteyiz.

Yazar, siyerin mezkûr ilimlerle ilişkisini inceledikten sonra “Tarihî Arka Plan Bilgileri” ve “Ayet-Olay İlişkisi” adlı iki başlık daha açmaktadır. Tarihî arka planın, sebep-i nüzûlden daha ayrıntılı bilgi verdiğini, sebep-i nüzûl bilgisi yetmediğinde arka plana başvurulduğunu söylemektedir. Arka plan bilgisinden addettiği “Esirlerin Durumu” maddesinde, Hz. Abbas’ın (ö. 32/653) Bedir Savaşı öncesinde Hz. Muhammed’e Müslüman olduğunu belirttiği şeklindeki çıkarımı yazarın nasıl yaptığı bilinmemektedir. Zira verilen rivayetten böyle bir sonuca ulaşılması mümkün gözükmemektedir.

“Ayet-Olay İlişkisi” başlığı altında da yazar, Hz. Peygamber’in bizzat verdiği örneklerle bakarak, “Kur’an’da anlatılan ve mazide yaşanmış olan kıssalarla, yaşanan dönemdeki olaylar arasında irtibat kurulabileceği” şeklinde isabetli bir çıkarımda bulunmaktadır (s. 358). Yazar, zikredilen rivayetlerin, kıssalara benzetilen hadiseleri nakledip söz konusu ayete konu olan olayın failini açıklığa kavuşturduğunu ve Muhammed Halefullah gibi, kıssaların bir hikâyeden ibaret olduğunu iddia edenlerin bu iddialarının doğru olmadığını gösterdiğini belirterek, bölümü bu şekilde nihayete erdirmektedir.

¹⁸ “Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad için izin verildi. Şüphe yok ki Allah’ın onlara yardım etmeğe gücü yeter.”

Sonuç kısmında siyer ilmine dair tematik bütünlüğe sahip değerlendirmelerde bulunan yazar, siyerin asırlar öncesini günümüze yaklaştıran dürbün görevi gördüğü şeklinde güzel bir benzetme yapmakta, siyerin rolü ile alâkalı şu sözleri sarf etmektedir: “Siyerin Kur'an'ı anlamadaki rolü ve önemi, büyük olmakla birlikte şu da hiçbir zaman unutulmamalıdır ki; cüz'î olan hadise ve olaylardan yola çıkarak Kur'an'da yer alan küllî hükümlere varılamaz. Kur'an metni olmaksızın da siyer tam olarak anlaşılabilir.” (s. 366)

Son olarak bu kitabın Kur'an'ın anlaşılmasında siyerin üstlendiği önemli rol hakkında alana katkıda bulunduğu şüphe olmadığını belirterek bu bağlamda yapılacak çalışmalara yardımcı olacağını umduğumuzu belirtmeliyiz. Yaptığımız değerlendirmelerin de kitabın sonraki baskıları için katkı sunmasını temenni etmekteyiz.

Etik Beyan / Ethical Statement:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s):

Ahmet Şehit TUNA

Finansman / Funding:

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler / The author acknowledge that he received no external funding in support of this research.

Kaynakça

et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1422/2001.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kuraşî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Yûsuf Bedîvî & Hasan es-Semâhî Suveydân. 4 cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2013.